

Jure Gašparič

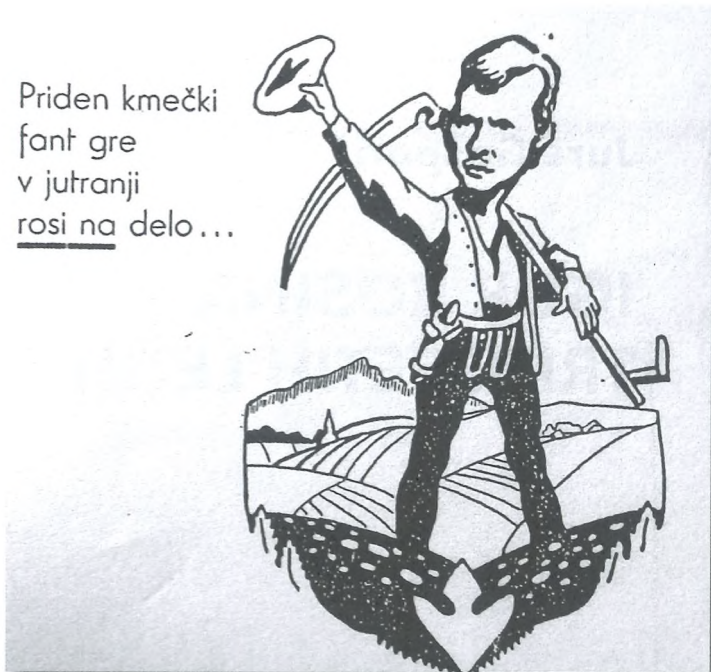
IGOR ROSINA V TRIDESETIH LETIH

V januarju leta 1939 je bila v mariborskem listu *Večernik* na tretji strani, posvečeni »pohorski politiki«, v desnem zgornjem kotu objavljena drobna karikatura mladega možakarja s koso, ob njej pa (ne preveč zahteven) anagram:

»Priden kmečki
fant gre
v jutranji
rosi na delo ...«¹⁴⁶

Besedi rosi in na sta bili za vsak slučaj podčrtani. Kdo je bil mož na karikaturi, tako ni bilo zahtevno uganiti, še posebej zato ne, ker rosi na v resnici ni bil bralcem neznan kmečki fant s koso, marveč znan mariborski advokat, politični delavec in reden pisec prispevkov za *Večernik*. Čemu so ga torej predstavili kot kmečkega fanta? Na vprašanje je deloma že odgovoril Jurij Perovšek v predhodnem poglavju, še podrobneje bo to storila Anka Vidovič Miklavčič v naslednjem – Rosina je bil v dvajsetih letih vendar nadvse aktiven član mladinskega kmetskega gibanja liberalne proveniencie. Bil je član in funkcionar liberalne Slovenske kmetske stranke (SKS), ki se je potegovala za slovenskega kmeta, in očitno je, da je tej politični usmeritvi ostal zvest tudi v tridesetih letih, ko ne stranke SKS ne drugih strank ni bilo več in ko se je politična in družbena krajina precej spremenila. V pričujočem poglavju se bom ozrl prav na ta turbulentni čas, na dolgo, politično zateglo in za Slovence gospodarskosocialno izjemno zahtev-

Priden kmečki
fant gre
v jutranji
rosi na delo ...

Karikatura pridnega kmečkega fanta z anagramom, ki je bila objavljena v mariborskem listu *Večernik* januarja 1939. Tedaj je v *Večerniku*, časopisu liberalne usmeritve, Rosina pogosto objavljala.

(*Večernik*, 31. 1. 1939)

no desetletje pred drugo svetovno vojno (1929–1941), v katerem se je Rosina politično docela profiliral in hkrati začel s samostojnim opravljanjem odvetniškega poklica.

Začetek tridesetih let 20. stoletja zgodovinarji po navadi vidimo v letu 1929, ko se je v glavnem zgodilo vse, kar je zaznamovalo nadaljnji čas do izbruha vojne v prvi jugoslovanski državi.¹⁴⁷ Najprej je v mrzlem zimskem večeru s 5. na 6. januar 1929 v Beogradu v krogih okrog kralja Aleksandra Karađorđevića dokončno dozorela in se izoblikovala ideja, ki se je nakazovala že dalj časa in o kateri se je vneto šušljalo po diplomatskih hodnikih evropskih držav. Kralj Aleksander je tedaj podpisal manifest, s katerim je naslednje jutro nagovoril svo-

¹⁴⁷ O diktaturi kralja Aleksandra in razmerah v tridesetih letih sem obširneje pisal v monografiji *SLS pod kraljevo diktaturo*.

je ljudstvo. Kot prvi ustavni faktor mu je povedal, da je prišel čas, »ko med narodom in kraljem ne more in ne sme biti več posredovalca«. ¹⁴⁸ Razveljavil je ustavo, razpustil parlament in politične stranke ter uvedel osebno diktaturo. Njegovo dejanje sicer ni predstavljalo nobene posebnosti v širšem vzhodno in srednjeevropskem, celo evropskem okviru. Le časovno je bilo zaradi jugoslovanski državi lastnih specifičnosti nekoliko zgodnje. V tridesetih letih, še zlasti po razmahu svetovne gospodarske krize, so namreč začeli naglo vznikati diktatorski režimi, ki jih lahko v grobem razdelimo na tri tipe: na konservativno-avtoritarni tip, kakršen se je uveljavil v Avstriji, na Madžarskem in na Poljskem, na tip »predsedniških diktatur«, značilnih za baltske države, in na kraljeve diktature, ki so se razmahnile na Balkanu. ¹⁴⁹ Vsi tipi diktatur so imeli nekaj skupnih značilnosti, od katerih jugoslovanski režim ni odstopal. Bili so vsekakor antiparlamentarni in antiliberalni, hkrati pa tudi izrazito protikomunistični.

Najpomembnejša točka manifesta kralja Aleksandra je predvidevala konsolidacijo države »v smislu jugoslovanskega edinstva« in posledično odstranitev nesporazumov »med posameznimi plemeni, ki prebivajo v Kraljevini SHS.« S plemeni so takrat imenovali uradno neobstoječe narode države. ¹⁵⁰ V skladu s tako linijo državne politike je Aleksander oktobra 1929 zakoličil povsem novo podobo države tako na upravni kot na simbolni ravni. Uradno ime države je bilo od tedaj naprej Kraljevina Jugoslavija, novi upravni ustroj pa je bil utemeljen na devetih banovinah. ¹⁵¹

Uvedba diktature je vtisnila pečat ne le političnemu, marveč tudi širšemu družbenemu razvoju v državi. Razmišljujočemu intelektualcu, kot je bil takrat devetindvajsetletni Igor Rosina, je skupaj z gospodarsko krizo in vse bolj zaostreno mednarodno politično situacijo (vzpon nacizma in fašizma, španska državljanska vojna, anšlus Avstrije ...) nedvomno opredelila interpretativni okvir razumevanja časa. Ob vsem tem ni nepomembno, da so ob pregreti politični situaciji v državi (ostra nacionalna nasprotja, dela nezmožen parlament, kjer se je streljalo, razmah korupcije ...) diktaturo tako v domači javnosti kot v evropskih zunanjih ministrstvih pozdravili. Zlasti v slednjih so bili zadovoljni, saj je bila Jugoslavija važen gradnik versajskega političnega sistema, ki so ga najmočnejše države zgradile po vojni. Povsod je prevladala teza, da je Aleksandrovo dejanje

148 *Slovenec*, 6. 1. 1929 (druga posebna izdaja), Proklamacija Nj. Vel. kralja Aleksandra I. Mojemu dragemu narodu! Vsem Srbom, Hrvatom in Slovencem!

149 Berend, *Decades of Crisis*, str. 301–302.

150 Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 57–65; Perovšek, Slovinci in Jugoslavija v tridesetih letih, str. 19–20.

151 Dravska s sedežem v Ljubljani, Savska s sedežem v Zagrebu, Primorska s sedežem v Splitu, Vrbaska s središčem v Banja Luki, Drinska v Sarajevu, Donavska v Novem Sadu, Vardarska v Skopju, Moravska v Nišu in Zetska v Cetinju. Beograd z Zemunom in Pančevim je bil opredeljen kot samoupravno mesto, torej kot posebna deseta upravna enota. – Stiplovec, *Banski svet Dravske banovine 1930–1935*, str. 40.

6. januarja 1929 rešilo enotnost države in s tem sam obstoj le-te. Toda način, po katerem je diktatura delovala, njen *modus operandi*, je začel kmalu porajati številne dvome. V tujini so na to opozarjala maloštevilna zainteresirana peresa, v Jugoslaviji pa javno skoraj nihče, saj veliko možnosti za kritiko ni bilo. Z novo zakonodajo je bila vsaka politična dejavnost omejena, v tisku pa je bila uvedena ostra cenzura.¹⁵² Institucije in organizacije so lahko obstajale le, če so prestale »Gleichschaltung«; uskladitev z idejo diktature.¹⁵³

Septembra 1931 je kralj sicer »povrnil« državi ustavnost in prva Jugoslavija je znova postala ustavna monarhija s parlamentom, toda bistvo režima se s tem ni spremenilo. Volitve, do katerih je prišlo leta 1931, 1935 in nato še 1938, so bile povrh vsega javne. Država je še zmerom ostajala centralizirana absolutna monarhija. Politične stranke so spet bile dovoljene, vendar niso smele imeti verskega, »plemenskega« (nacionalnega) ali pokrajinskega značaja. Edina dovoljena politična stranka v prvi polovici tridesetih let je bila režimska vsedržavna Jugoslovanska nacionalna stranka (JNS), v katero so bili vključeni tudi slovenski liberalci – politični tovariši Igorja Rosine.¹⁵⁴

Opozicija Aleksandrovemu režimu je bila razdrobljena in raznolika in je obsegala široko pahljačo od komunistov do disidentov nekdanje – po korupcijskih aferah razvpite – srbske Narodne radikalne stranke. Režim je z njenimi pripadniki različno postopal, najtrdovratnejše je zaprl, pri čemer pa kazni niso prestajali v navadnem zaporu, ampak v t. i. Custodii honesti v Sremski Mitrovici (to sicer ni veljalo za komuniste). Imeli so status političnega zapornika, kar pomeni, da so živeli v razmerah, ki so bile kar najmanj zaporniške. Nekaterih političnih nasprotnikov pa se je režim znebil na še »mehkejši« način – bili so »zgolj« poslani v konfinacijo – odrejeno jim je bilo bivanje v odročnem kraju. Četudi so bili politični nasprotniki, niso bili državni sovražniki.¹⁵⁵

Režim kraljeve diktature, ki je slonel na stranki JNS, se je ohranil tudi po atentatu na kralja Aleksandra v francoskem Marseillu oktobra 1934, a ne prav dolgo. Junija 1935 je na podlagi zakulisnih političnih dogovorov (ne na podlagi volitev!) na politično sceno in v vladno palačo stopila nova vsedržavna stranka – Jugoslovanska radikalna zajednica (JRZ). Na videz se je spremenilo veliko, v bistvu pa skoraj nič. Notranjepolitični razvoj, ki ga je odtlej usmerjal knez Pavle Karađorđević (Aleksandrov bratranec), je sledil vzorcu iz prve polovice tridesetih let. Razlika je bila zgolj v tem, da je eno režimsko stranko – JNS, zamenjala druga – JRZ (njen slovenski steber je bila nekdanja Slovenska ljudska

152 Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 67–72.

153 Gl. Nielsen, *One State, One Nation, One King*.

154 Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 115–120.

155 Prav tam, str. 115–224. Podrobneje gl. Dobrivojević, *Državna represija u doba diktature kralja Aleksandra*.

stranka, najostrejša nasprotnica slovenskih liberalcev). V »kraljevi diktaturi« brez kralja so tako gospodovali konkretni nosilci oblasti, ki so na Slovenskem vse bolj uvajali avtoritarno-konservativne ideje stanovsko-korporativistične družbe. Demokratično misel so prekrili poslušnost »predpostavljenemu, idejnemu redu«, »učinkovita akcija« »vidnih, močno discipliniranih organizacij« in »avtoriteta«. Oznanjevalec vrhovnih moralnih počel je postal, kot ga je literarno individualiziral in označil Edvard Kocbek, »Eden izmed ozkih«. ¹⁵⁶

V takih pogojih po šestem januarju 1929 seveda ni bilo prostora za klasično parlamentarno politiko, strankarsko-politično delo starih in prepovedanih strank je zamrlo, ostri agitacijski toni so izginili z naslovnice političnih časnikov ... Dovčerajšnje stranke so se znašle pred čisto novo preizkušnjo. V glavnem niso prenehale s svojim delovanjem, temveč so na drugačen način in pod drugim okriljem delovale naprej. SLS, dotlej (in kasneje tudi) najmočnejša in najvplivnejša slovenska politična stranka, je odšla »v katakombe« in vso dejavnost prenesla na nepolitične organizacije, njen politični lider dr. Anton Korošec, ki je veljal za slovenskega političnega voditelja, pa je dejavno sodeloval v politični scenaristiki in kombinatoriki tistega časa. V drugi polovici tridesetih let se je v okviru JRZ znova zavihtel na ministrski fotelj v važnem notranjem ministrstvu. (Karikaturist Hinko Smrekar je napravil enkratno risbo »notranji«, kjer neobriti Korošec v žandarski uniformi drži v eni roki zloglasni Zakon o zaščiti države, v drugi pa ključčete jetniških celic.) ¹⁵⁷

Podobno so ravnali tudi slovenski liberalci. V spremenjenih okoliščinah so še naprej sodelovali v političnem življenju, pri čemer so imeli v prvi polovici tridesetih let v primerjavi s SLS veliko prednost – zlahka so prestali »Gleichschaltung« z idejami kraljeve diktature. Tedaj so postali eni od nosilcev režima, kar jih je kasneje, v drugi polovici tridesetih let (za časa vladavine JRZ), pahnilo v izrazito defenzivo (politični bankrot) ¹⁵⁸ in še spodbudilo že dalj časa trajajoči proces razpadanja liberalnega tabora. Najvidnejša liberalna politika Albert Kramer in Ivan Pucelj (prej prvi mož Rosinove SKS) sta do leta 1935 sodelovala v skoraj vseh vladah, Kramer je bil tudi glavni tajnik JNS.

Čas, v katerega je vstopal Igor Rosina, je tako bil precej drugačen od predhodnega desetletja, obenem pa sila dinamičen in bolj in bolj negotov.

156 Inkret, *In stoletje bo zardelo*, str. 98–99.

157 Gl. Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 278, kjer je objavljen faksimile karikature.

158 *Slovenska novejša zgodovina*, str. 334.

* * *

Igor Rosina je bil ves čas – skozi vsa trideseta leta – zelo dejaven, tako organizacijsko kot publicistično in programsko-politično. Osnovno okrilje za njegov angažma je še naprej predstavljala organizacija Zveza (društev) kmečkih fantov in deklet (ZDKFD), ki se je brez težav prilagodila novim razmeram. Še več, v kraljevem manifestu je videla dodatno možnost za širšo uveljavitev svojih idej in svojega programa. Zveza, ki je bila sprva podmladek Slovenske kmetske stranke, je nato v tridesetih letih nastopala vse bolj samostojno in neodvisno, a v duhu »novodobnega kmetškega gibanja« in jugoslovanske nacionalne ideje.¹⁵⁹ Njen idejni profil sta najdejavnije oblikovala Rosina in Janže Novak, predsedoval pa ji je Ivan Kronovšek.¹⁶⁰

Podoben razcvet kot ZDKFD je z nastopom diktature doživela tudi Zveza kulturnih društev v Mariboru. Vanjo so se v prvih mesecih leta 1929 množično vključevali predstavniki »naprednega pokreta« (torej liberalci, med njimi minister Vekoslav Kukovec, poslanec Ljudevit Pivko, Igor Rosina) in neredko so bila vanjo včlanjena tudi posamična štajerska društva kmečkih fantov in deklet.¹⁶¹

Ob organizacijskem in predavateljskem delu znotraj ZDKFD je Rosina največ politične in intelektualne energije namenjal pisanju. Pisal je precej, v glavnem za tednik *Kmetški list* (glasilo nekdanje SKS),¹⁶² prosvetni mesečnik *Grudo* in mariborski list *Večernik*. Pri *Kmetškem listu*, kjer je pisal dolge in nosilne idejne članke, je bil nekaj časa tudi član njegovega izdajateljskega konzorcija. To je bila nekoč funkcija, pridržana ožjemu vodstvu stranke SKS, vsled česar lahko sklepamo, da je bil ob nastajanju stranke JNS (najprej se je imenovala JRKD – Jugoslovanska radikalna kmečka demokracija) v letih 1931–1932 tudi njen član, saj se je večina članstva slovenskih liberalnih strank zlila vanjo.

Člankov z izrazito politično vsebino Rosina v prvih letih po uveljavitvi diktature ni pisal, do posameznih vladnih korakov se ni opredeljeval, ravno tako se ni razpisal ob volitvah v letih 1931 in 1935 (ob tem je sicer treba zapisati, da bi se ob ostri cenzuri lahko do konkretnih političnih potez vlade in dvora opredeljeval le zelo pozitivno in pohvalno). Četudi je prva vlada diktature proizvedla več zakonodaje kot domala vsi sklici parlamenta v prejšnjem desetletju (v prvem letu diktature je vlada sprejela 233 zakonov in podzakonskih aktov, država

159 Gl. poglavje Igor Rosina – ideolog in aktivist kmetškega mladinskega gibanja Zveze kmetških fantov in deklet v liberalnem taboru.

160 Vidovič-Miklavčič, *Mladina med nacionalizmom in katolicizmom*, str. 10–29.

161 Prav tam, str. 13.

162 *Kmetški list* je bil časopis, ki se je sprva imenoval *Kmetijski list* (do leta 1925) in bil glasilo Samostojne kmetijske stranke (kasneje Slovenske kmetske stranke). Ta je sodila na liberalni pol slovenskega političnega prostora. Izhajal je od julija 1919 do aprila 1941.

je med drugim takrat tudi prvič dobila enoten Kazenski zakonik in Kazenski postopnik),¹⁶³ tega kot mlad pravnik ni komentiral. Trdimo lahko, da je v prvi polovici tridesetih let ves svoj publicistični in idejni angažma usmeril le v eno stvar – v tisto, ki jo je hudomušno zaobjela mariborska karikatura leta 1939 – v mladinsko kmetsko gibanje.

Že eden prvih člankov, ki jih je objavil po šestem januarju, je imel resno programskopolitično ambicijo. Objavil ga je sredi poletja 1929 na udarni prvi strani *Kmetskega lista* in ga naslovil Nova generacija.¹⁶⁴ V njem je ugotavljal, da je bil čas, ki je prihajal, čas »svetovnega preobrata, svetovnega razkrižja«, v katerem »očetje od včeraj« ne bodo več razumeli svojih otrok. Poln upanja se je ozrl na slovensko mladino, ki je po njem predstavljala cvet naroda. Generacijo svojih staršev, narodnih borcev iz habsburške monarhije, je ošvrknil zaradi pomanjkanja idealizma:

»Kolikokrat se danes sliši: «Ah, saj sem bil idealen, saj sem imel ideale – pa so mi jih porušili.» O, lahko je bilo tedaj biti idealen. «Naroden» si bil – pa si bil idealen. Drugega ni bilo treba, to je bil ves življenjski program in vse zahteve so bile s tem izpolnjene. Danes stoje stvari drugače.«

»Danes«, po desetih letih obstoja jugoslovanske države in po uvedbi diktature, je bil po Rosini čas za »preorientacijo« in naslonitev na novo generacijo, ki jo tvorijo zlasti »po celem slovenskem podeželju kmetski fantje in dekleta, katerim se z oči bere in katerih beseda razodeva, da so trdno sklenili v svojih srcih, da hočejo biti ponosni na svoj kmetski stan, da hočejo svoje pravice ščititi, da hočejo svoj kos zemlje ohraniti, da hočejo postati pošteno gospodarji ... Tu so korenine naše moči, tu je nova kulturna moč, tu so na delu nove moralne sile, tu se kristalizira nov tip slovenskega človeka. To je nova generacija.«

To je bilo po eni strani politično razmišljanje in stališče, po drugi pa najbrž tudi avtorjev osebni manifest. Kot mlad politik in odvetnik je pogumno vstopal v javno življenje in zato v zaključku glasno zapisal: »Nova generacija, o kateri pravijo, da nima navdušenja, da je manj inteligentna in da nima idealov, je morda bolj idealna – vsaj po širokosti svoje podstave – kakor je bila prejšnja. Manj pijančuje, manj se navdušuje, toda njen korak bo sigurnejši, njena hrbtenica bo bolj vzravnana in njena misel bo bolj jasna.«

Čisto na koncu je skoraj mimogrede dodal, da le v okolju nove generacije zrastejo bodoči Švehle in MacDonaldi. Obrobna referenca iz svetovne politike zveni kot argumentativno prepričljiv in svetovljanski zaključek, a je obenem izjemno povedna, saj zelo neposredno pokaže politični ideal pisca. Slovenska politika je po njegovem potrebovala takšen tip politika, kakršna sta bila Antonin

163 Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 64.

164 *Kmetski list*, 3. 7. 1929, Igor Rosina, Nova generacija, str. 1.

Švehla in James Ramsey MacDonald. Prvi je bil vodja češke agrarne stranke, ki je bila nedosegljiv politični vzor pristašev SKS. Praški agrarci, idejni sorodniki Rosine in tovarišev, so bili namreč eden najmočnejših strankarsko-političnih faktorjev prve češkoslovaške republike. Vse od leta 1922, ko je Švehla sestavil prvo vlado, pa do Münchenskega diktata leta 1938 so stali na čelu vseh koalicij.¹⁶⁵ Drugi politični ideal, James Ramsey MacDonald, je bil prvi britanski laburistični premier, čigar misli o politiki Rosini najbrž niso bile tuje. V svoji znani študiji *Parliament and Revolution* je politično prihodnost videl v izobraževanju in vzganju ljudi – podobno kakor Rosina. MacDonald je obenem sodil med tiste redke politike, ki jih je krasil žlahtni politični duh, »spirit«, in so bili posebej večji parlamentarne tehnike. Takšni politiki so bili v Jugoslaviji velika redkost, a Rosina je upajoče (in zaman) čakal nanje.¹⁶⁶

S pisanjem nosilnih idejnih člankov je v razmeroma rednih presledkih nadaljeval globoko v jesen 1930, ko se je za nekaj časa umaknil z naslovnice. Dotlej je sistematično, poglobljeno in politično angažirano obravnaval številna poglavja kmetijskega vprašanja. Razpisal se je o socialni enotnosti vasi in ugotavljal, da lahko kulturno in gospodarsko napreduje le vas kot celota, kot skupnost premožnejših in šibkejših kmetov; grajal je sovjetski sistem, ki je socialno enotno vas škodljivo razbil na kulake in »bednjake«.¹⁶⁷ Pisal je o potrebi po kulturni enotnosti vasi in opredelil vlogo in nalogo vaške inteligence, učiteljstva, duhovščine.¹⁶⁸ V istem članku je tudi napravil korak v aktualno politiko in blago kulturnobojno retoriko. Opozoril je namreč, da je nekoč za člane SLS veljalo, da »imajo nebeško kraljestvo tako rekoč v žepu«, ostali pa so bili razglašeni za »brezverce«. Po 6. januarju, je pristavil, pa sta nastopila »premirje« in možnost za spametovanje tistega dela duhovščine, ki je prej zlorabljal cerkveni oltar in aktivno agitiral za SLS. Ta pojav takrat sploh ni bil redek.

Z bivšo SLS, idejno in politično nasprotnico slovenskega liberalizma, se sicer ni pogosto ukvarjal, vsega skupaj je z njenimi stališči polemiziral dvakrat, a takrat odločno in zagnano.¹⁶⁹ Najprej je že poleti leta 1929 vzel v bran svojo organizacijo ZDKFD, ki jo je napadel list katoliške politike *Slovenski gospodar*, drugič je naslednje poletje, avgusta 1930, *Slovenca* napadel sam, češ da se je sprenevedal glede industrijske in kmetijske politike.¹⁷⁰ Medtem ko je bil drugi članek rutin-

165 Nekaj časa je bila celo aktualna združitev čeških agrarcev in slovenske SKS, ki jo je pripravljala važen član SKS in prvi jugoslovanski veleposlanik v Pragi Bogumil Vošnjak. – O tem gl. Gašparič, Češkoslovaški konzulat v Ljubljani (1920–1939), str. 133–150.

166 Gašparič, *izza parlamenta*, str. 134–136.

167 *Kmetijski list*, 4. 9. 1929, Igor Rosina, Socialna enotnost vasi.

168 *Kmetijski list*, 18. 9. 1929, Igor Rosina, Kulturna enotnost vasi.

169 O stališčih do SLS pred uvedbo diktature gl. poglavje Socialnogospodarski, idejni in narodnopolitični nazori dr. Igorja Rosine in dvajsetih letih.

170 *Kmetijski list*, 6. 8. 1930, Igor Rosina, Spremenjeni časi.

ski obračun s starim nasprotnikom, je šlo pri pisanju leta 1929 za silno občutljivo vprašanje, ki je posebej zaradi diktature pridobilo dodatno pomembnost. Znotraj Cerkve na Slovenskem je po 6. januarju namreč začela nastajati posebna organizacija, imenovana Katoliška akcija.¹⁷¹ Uradno je šlo za povsem versko ustanovo, ki jo je ustanovil papež, a je na slovenskem ozemlju postala eno od zatočišč pristašev prepovedane SLS z jasnim ideološkim predznakom. Katoliška akcija si je želela podrediti tudi ZDKFD, kar je ta seveda zavrnila z resolucijo, ki jo je najbrž spisal Igor Rosina. V resoluciji je bilo neposredno zapisano, da slovenski liberalci »po dosedanjih izkušnjah« preprosto ne morejo »zaupati večini slovenske duhovščine, da bi mogla izvajati katoliško akcijo nepristrano.«¹⁷² Bojna sekira je bila tako izkopana. Resoluciji sta sledila majhna medijska ofenziva *Slovenskega gospodarja* in naposled prepričljiv odgovor Igorja Rosine nanjo, v katerem je pojasnil, da tudi ZDKFD izhaja iz načel »pozitivnega krščanstva«, čeprav ji to oporekajo. Bivši SLS in Cerkvi je zabrusil, da razpihuje »svetohlinsko farizejstvo«, saj »ni glavno, da si kdo celi dan grize nohte v cerkvi, v svojem srcu pa premišlja, kako bo ogoljufal soseda za njivo.«¹⁷³

V začetku tridesetih let je pisal še o kmetkokulturni prosveti in opredeljeval namen in naloge vzgojno-izobraževalnega dela na vasi.¹⁷⁴ Pomirjeno je ugotavljal, da so »kulturne življenjske forme« slovenskih kmetov sploh edine kulturne forme, »v katerih se Slovenstvo izživlja«. »Še celo razmerje fanta do dekleta je pri nas edino na kmetih jasno izdelano in slovensko – naše,« je zatrdil. »Tavčar, kadar popisuje v svojem ‚Cvetju v jeseni‘ svojo kmečko ljubezen, je lep in velik; če pa začne obračati besede svojih zaljubljenih kontes in graščinskih gospodičen, pa takoj zazeham.« Na slovenskega kmeta je Rosina nedvomno zrl z izjemno naklonjenostjo in skrbjo.¹⁷⁵

Politiki v ožjem pomenu se je spet nekoliko približal junija 1930 v članku Nekatere izmed idej Radičevega pokreta, a še tedaj ne toliko po vsebini zapisanega kot po sami temi.¹⁷⁶ Stjepan Radić in njegova stranka (gibanje) HSS sta bili dolgo *enfant terrible* jugoslovanskega parlamentarizma v dvajsetih letih 20. stoletja, atentat na Radića pa eden glavnih povodov uvedbe diktature. V članku je z naklonjenostjo pojasnjeval najbolj obče sprejemljiva načela Radičevega gibanja (zlasti »čovječanstvo«), ki je bilo sicer idejno sorodno njegovi SKS.

171 Vidovič-Miklavčič, *Mladina med nacionalizmom in katolicizmom*, str. 51–54.

172 *Kmetiski list*, 12. 6. 1929, Kongres slovenske kmetске mladine.

173 *Kmetiski list*, 26. 6. 1929, Igor Rosina, Katoliška akcija.

174 *Kmetiski list*, 27. 12. 1929, Igor Rosina, Temelji kmetkokulturne prosvete.

175 Prim. še njegova članka *Kmetiski dom* (*Kmetiski list*, 19. 2. 1930) in *Pregled kmetsko-kulturnega dela* (*Kmetiski list*, 29. 7. 1931).

176 *Kmetiski list*, 25. 6. 1930, Igor Rosina, Nekatere izmed idej Radičevega pokreta.

Po letu 1930 se je v *Kmetiskem listu* razpisal le še nekajkrat; obravnaval je gospodarsko krizo,¹⁷⁷ napisal ganljiv nekrolog svojemu zgodaj umrlemu političnemu tovarišu in prijatelju Janžetu Novaku,¹⁷⁸ največ spisov pa je namenil nacionalnemu vprašanju in problematiki jugoslovanstva. Ti članki, objavljeni v drugi polovici tridesetih let,¹⁷⁹ so še posebej zanimivi, saj je Rosina kot pristaš liberalnega političnega tabora, ki je pristajal na politiko integralnega jugoslovanstva,¹⁸⁰ izpostavil dokaj jasno razvidno mejo med slovenstvom in jugoslovanstvom. »Zdi se mi,« je pisal, »da Slovenci jugoslovansko misel ne občutimo toliko kot narodnostno misel, temveč mnogo bolj kot državnostno misel, ki ji pa priznavamo baš po načelu moralnega edinstva vsega naroda prvenstvo nad težnjami nje posameznih sestavin.«

»Tako gledano,« je razmišljal, »res ne pomeni jugoslovanstvo deslovenizacije.«¹⁸¹ Ob tem je sicer poudaril, kako je bila »jugoslovanska smer naše popravne slovenske politike« pravilna, saj: »Ko smo vstopili Slovenci v novo našo državo, je bilo povsem umljivo in potrebno, da se ojači tudi v naših masah zavest pripadnosti k novonastajajoči veliki državni tvorbi in zavest dolžnosti aktivnega sodelovanja pri izgrajevanju njene organizacije.« Toda »prava jugoslovanska ideja ni in nikdar ne sme biti protiteza Slovenstvu.«¹⁸² To misel je nato še nadgradil in pribil: »Jugoslovanstvo, ki bi hotelo izbrisati slovensko kulturno tradicijo in slovensko posebnost ter stalo v nasprotju s Slovenstvom, bi ne našlo med kmet-skimi množicami ugodnih tal in ne moglo pridobiti njegovih simpatij.«¹⁸³

V njegovem razmišljanju se je bolj in bolj zrcalilo politično razpoloženje, ki ga je oddaljevalo od JNS in približevalo drugim političnim gibanjem.

177 *Kmetiski list*, 19. 11. 1930, Igor Rosina, Svetovna agrarna kriza.

178 *Kmetiski list*, 1. 8. 1934, Igor Rosina, Dr. Janžetu Novaku v spomin. – Janže Novak je po mnenju Igorja Rosine utelešal tiste redke politične lastnosti, ki jih je sam pogrešal. »Kako malo imamo Slovenci iniciativnih ljudi. Kako nam primanjkuje politične fantazije. Ti lahko povem, Janže, da sem Te občudoval, v kako široke kroge so segale Tvoje misli, kaka obzorja si zamogel doseči,« je napisal prijatelju v slovo.

179 Nacionalno vprašanje je sicer bolj obrobno obravnaval že v člankih Kulturno-politična misija Slovenstva (*Kmetiski list*, 17. 7. 1929), Načelno stališče (*Kmetiski list*, 29. 1. 1930) in Velikonočna premišljevanja (*Kmetiski list*, 16. 4. 1930). O njem se je prvič obsežneje razpisal septembra 1933 v članku Mlada kmetiska generacija in nacionalizem (*Kmetiski list*, 6. 9. 1933).

180 Politični vrh stranke JNS (iz zahodnega dela države) je avgusta 1935 na Pohorju sprejel Pohorsko deklaracijo, v kateri so avtorji med drugim poudarili: »Srbi, Hrvati in Slovenci so v etničnem smislu en narod in v skladu s tem more edino prava jugoslovanska misel biti soliden temelj za napredek nacije in razvoj države. Narodno edinstvo je čustvo notranje, po usodi povzročene povezanosti Srbov, Hrvatov in Slovencev in prepričanje, da tvorimo vsi eno edinico, katere niti eden del ne bi mogel živeti svobodno in neodvisno življenje ter izven te celine razvijati svojih kulturnih in gospodarskih sposobnosti.« – *Jutro*, 22. 8. 1935, Beseda jugoslovanskih nacionalistov. O tem gl. Perovšek, *O demokraciji in jugoslovanstvu*, 122–147.

181 *Kmetiski list*, 22. 6. 1938, Igor Rosina, Jugoslovanstvo in kmet.

182 *Kmetiski list*, 11. 5. 1938, Igor Rosina, Nacionalizem in kmet.

183 *Kmetiski list*, 11. 5. 1938, Igor Rosina, Nacionalizem in kmetiski pokret.

* * *

Konec tridesetih let je Rosina opustil objavljane v *Kmetskem listu*, čigar ideolog je najprej bil, in svoje pisanje preusmeril v mariborski *Večernik*. Obenem z menjavo časopisa je sledila tudi sprememba v tematikah, ki jih je obravnaval (to je sicer deloma nakazal že v zadnjih člankih v *Kmetskem listu*). Kmet in kmetsko gibanje sta se začela umikati aktualnim političnim temam. Pisec je postal ostrejši, neposrednejši, kar je sovpadalo z velikimi premiki znotraj njegovega – liberalnega – idejnopolitičnega tabora.

Stranka JNS tedaj namreč nikakor ni predstavljala edinega odseva političnega liberalizma na Slovenskem. Nasprotno, v tedanjih napetih razmerah, ko se je srednjeevropska, jugoslovanska in slovenska politična kriza vse bolj poglobljala, slovenski liberalizem kot celovit in enoten idejno-politični tabor ni več obstajal. V tridesetih letih se je zaključil dolgotrajen proces njegovega razpadanja na množico skupin, ki so se med sabo ločile po stališčih do demokracije, parlamentarizma, do socialnega in nacionalnega vprašanja ter do vedno bolj aktualnih totalitarizmov. Številne liberalne narodnodemokratske skupine so tako odkrito obsojale nedemokracijo režima JNS in unitaristični program stranke.¹⁸⁴ Slovenski del vsedržavne stranke JNS je na predvečer druge svetovne vojne posledično predstavljal le del liberalne politične opcije. Njegov domet in veljava v volilnem telesu sta bila iz leta v leto šibkejša; na zadnjih (javnih) volitvah pred koncem jugoslovanske politične drame, decembra 1938, je skupaj s socialnimi demokrati prejel le nekaj čez 10 % glasov volilcev.

Volitve leta 1938 pa so hkrati pokazale, da je slovensko volilno telo kljub nedemokracijskemu volilnemu sistemu in državni politični represiji prepoznalo politično težo stališč raznorodnih naprednih političnih skupin, zbranih v t. i. Slovenski združeni opoziciji (sestavljali so jo komunisti, krščanski socialisti, slovenski pristaši vodje hrvaške opozicije Vladka Mačka in pristaši »prvinske« stare SLS, ki so odklanjali linijo Antona Korošca). Ta grupacija, ki je zbrala podoben odstotek glasov kot slovenski del JNS s socialnimi demokrati, se je odločno zavzemala za slovensko narodno samoodločbo ter za federativno in demokratično preoblikovanje jugoslovanske države.¹⁸⁵

Eno od liberalnih struj je konec tridesetih let tako predstavljal tudi mariborski list *Večernik*, ki ga je liberalec Adolf Ribnikar leta 1938 odcepil od matičnega lista *Jutro*.¹⁸⁶ *Večernik* je imenoval »svobodno tribuno za vse progresivno misle-

184 Perovšek, Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih, str. 23; *Slovenska novejša zgodovina*, str. 369–371.

185 Prunk, *Pot krščanskih socialistov v OF*, str. 170–174.

186 Ko je leta 1927 zaradi deficitarnega poslovanja ugasnil mariborski dnevnik *Tabor* (kot časopis liberalne smeri je izhajal od leta 1920), se je vodstvo osrednjega ljubljanskega liberalnega dnevnika *Jutro* odločilo izdajati nov mariborski list – popoldnevnik *Mariborski večernik Jutra*. Časopis je imel svoje uredništvo,

če«, ki se ji je pridružil tudi Igor Rosina. Ribnikar je sicer veljal za nepredvidljivega in vihravega politika. V njegovi kratki biografiji, objavljeni v *Slovenskem biografskem leksikonu*, je Silvo Kranjec o njem zapisal: »Zaradi samostojnega pogleda in ostre kritike je imel R. spore s polit. nasprotniki in somišljeniki, v politiki pa iskal svoja pota.«¹⁸⁷ Tako niti ni nenavadno, da je Ribnikar ob volitvah leta 1938 podprl Antona Korošca (JRZ) in ne opozicije, saj je bil z JNS sprt.¹⁸⁸

In Igor Rosina? Kaj moremo reči o njegovi politični misli po prehodu k Večerniku? Je mar tudi on zanetil spor z JNS in začel (začasno) pogledovati h Korošču in bivši SLS, zdaj JRZ, s katero je nekoč bil ostre nazorske bitke? Tega zanj nikakor ne moremo trditi, nasprotno, Rosina se je od vse bolj samozadostne in oblastišeljne SLS še oddaljil in začel pogledovati k politični levici. Pridobitev političnega zaupanja je tesno povezoval s socialno pravičnejšo politiko.¹⁸⁹ Ne nazadnje je svoja mnenja v *Večerniku* objavljaval ob spisih pravniškega kolega, odvetniškega pripravnika dr. Vita Kraigherja, ki je kot komunist kasneje postal eden vodilnih mož narodnoosvobodilnega gibanja in član vodstva VOS. Domnevamo lahko, da sta se vsaj poznala in izmenjevala misli.¹⁹⁰

Vito Kraigher je v vprašalni poli za člana partije tako opisal tisti čas v Mariboru: »Po povratku v Maribor (iz Pariza, kjer je sodeloval z Vorancem, Zdenko in Borisom Kidričem, op. avtorja) v jeseni 1938 sem se takoj vključil v partijsko organizacijo mariborskih pravnikov, skupno s Štefanom Kovačem in Juletom Gabrškom (popravljen ob robu: Gabrovškom). Celica je delovala pod vodstvom Leona Novaka in kasneje Miloša Zidanška. Udejstvovali smo se med mariborskimi intelektualci, predvsem na osnovi borbe proti nacistični nevarnosti ter politično v okviru KDJ. Za volitev 1. 1938 sem sodeloval tudi v volilni kampanji za naše kandidate na Mačkovi listi in bil zastopnik liste na enem mariborskih volišč. Takrat sem sodeloval tudi s članki napredne vsebine v mariborskem *Večerniku*, poleg tega pa tudi v *Sodobnosti* in v *Ljubljanskem Zvonu*«. ¹⁹¹

Že prvo besedilo, ki ga je Rosina priobčil v *Večerniku*, nazorno pokaže njegovo usmeritev konec tridesetih let. V komentarju pred volitvami leta 1938 (ki mu ga je Ribnikar očitno dovolil objaviti) je pozdravil dejstvo, da vse napredne skupine nastopajo enotno – proti JRZ. Na glas je celo razmišljal, kako je bilo to

ločeno od ljubljanskega *Jutra*, in je izhajal do leta 1938. Takrat ga je kupil podjetnik in časnikar Adolf Ribnikar in mu dal novo ime *Večernik*. S tem je prišla tudi nova orientacija. List je urejal njegov sin Bojan. – Hartman, *Kultura v Mariboru*, str. 96–97.

187 Kranjec, Ribnikar, Adolf (1880–1946), *Slovenska biografija*.

188 Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji*, str. 504–505.

189 Gl. npr.: *Večernik*, 7. 10. 1939, Igor Rosina, Na levo.

190 *Večernik*, 8. 4. 1939, Igor Rosina, Naša letošnja velikonočna bilanca; Vito Kraigher, Agrarne »reforme« generala Franca.

191 Vita Kraigherja so okupatorji usmrtili na predvečer osvoboditve maja 1945. O njem gl. Dornik Šubelj, Podatki o dr. Vitu Kraigherju so bili državna tajnost, str. 77–85.

najbrž »storjeno iz strahu, da bi vladajoči izrabil svoj položaj. Kajti totalitarizem more vzbuditi skomine vsaki politični formaciji, samo da se čuti dovolj močno v javnem mnenju, da ga lahko izvede.« Komentar je zaključil s svarečim opozorilom: »Caveant consules – Slovaška nas uči!«¹⁹² S tem je odkrito pokazal na slovaškega duhovnika Josefa Tisa, vodjo močne Slovaške ljudske stranke HSLŠ, ki je grobo odstranjeval politične nasprotnike (zlasti iz vrst liberalcev in socialistov). Nedolgo kasneje, po nacističnem razbitju Češkoslovaške, je Tiso postal prezident kolaboracionistične Slovaške republike. Igor Rosina je očitno daljnosežno uperil prst v pravo smer, a ni naletel na zadosten odmev.

Še naprej je trdno branil jugoslovansko smer politike. Pisal je, da smo »naravni ferment jugoslovanstva«, in v negotovih časih pomladi leta 1939 točno ugotavljal: »Extra Jugoslaviam non est vita!«¹⁹³ Svojo politično usmeritev, svobodomiselstvo oz. liberalizem, je zagovarjal bolj vneto in neposredno kot nekoč,¹⁹⁴ čeprav je včasih v besedilu že začutili nekaj žalostne resignacije. Ponavljal je, kako katoliška politika vztrajno trdi, da je »slovensko svobodomiselstvo ostalo našemu narodu tuje«, in se spraševal »Cui bono?«. Vso absurdnost idejnega in kulturnega boja je lepo ilustriral s prigodo, ki se je pripetila hrvaškemu ljudskemu tribunu Stjepanu Radiću na nekem političnem shodu v Prekmurju. Na Radićeva izvajanja je eden od poslušalcev zabrusil: »Povej, če veruješ v Boga!« »Osel,« mu je odgovoril Radić, »pet let ječe, ki jo imam za sabo, govori zame.« Prepričljiv odgovor, a Rosina je ostajal prepričan, »da ta veliki klicar še do danes – ,kajti slovensko svobodomiselstvo je ostalo našemu narodu tuje!« – ni doumel njegovega odgovora.«¹⁹⁵

Marca 1939 se je spet zapletel v neposredno polemiko s katoliško politiko in časnikom *Slovenec*, s tem da je bil tokrat bolj obtožujoč in trpek kot na začetku desetletja. *Slovenca* je zmotil Rosinov prispevek o smernicah pokojnega papeža Pija XI., v katerem je brezkompromisno zapisal, da bo »morda še naša generacija doživela likvidacijo onih nezdravih razmer našega javnega in tudi verskega življenja, katerih poglavitni vzrok vidimo v našem slovenskem političnem katolicizmu, v klerikalizmu kot materialni organizaciji cerkve, ki je tako marsikateremu izmed nas že od mladosti sem zagrenil, če ne celo zaprl pot do verskega doživljanja.«¹⁹⁶ Misel o nezdravih razmerah je bila sicer stara mantra slovenskih liberalcev,¹⁹⁷ a jo je Rosina v tekstu zelo izostril; navezo SLS (JRZ) in Cerkve je odkrito obtožil, da vodi veri škodljivo politiko.

192 *Večernik*, 25. 10. 1938, Igor Rosina, Uvodnik.

193 *Večernik*, 27. 5. 1939, Igor Rosina, Potrebne nove usmeritve in 18. 3. 1939, Igor Rosina, Uvodnik.

194 *Večernik*, 31. 12. 1938, Igor Rosina, Poglavlja iz slovenske politike.

195 *Večernik*, 28. 1. 1939, Igor Rosina, Eppur, si muove.

196 *Večernik*, 1. 3. 1939, Igor Rosina, Smernice pok. Pija XI. in Slovenci.

197 O pogledih slovenskega liberalizma na vprašanja politične razsežnosti vere gl. Perovšek, *O demokraciji in jugoslovanstvu*, str. 56–75.

To pot se je *Slovenec* odzval tako kot Rosina leta 1929, odločno in zagnano. Najprej je uglašeno poudaril nekatere odlike njegovega pisanja, avtorja celo razglasil (s kančkom cinizma) za »nekakega vodjo sodobnega slovenskega svobodomiselnosti« in nato podal ključno in dobro poznano stališče SLS oz. JRZ: Rosina v razmišljanju »pade nazaj v svoj tradicionalni antiklerikalizem, ki je prava psihoza slovenskega liberalnega človeka. On ne vidi nevarnosti za krščansko, človeka vredno bitje in žitje tam, kjer dejansko je, v svobodoumnem naturalizmu, v materializmu, v verski brezbriznosti in brezbožnem eticizmu niti v pareligiji socialistične vsedržave ali rasizma – kljub svojemu antifašizmu – marveč se spotika ob fantom klerikalizma, ki mu ga riše pred duha starikavi liberalizem.«¹⁹⁸ SLS je znova pokazala, da pristaja le na lastni ideološki ekskluzivizem. Igor Rosina na članek ni odgovoril; najbrž se mu ni zdelo smiselno.

Tik pred izbruhom druge svetovne vojne in neposredno zatem je pisal tudi o vojni,¹⁹⁹ ocenjeval je pomen padca vlade Milana Stojadinovića leta 1939.²⁰⁰ Zgleda, da ga je aktualno-politično razmišljanje v vse bolj napetih in negotovih časih še bolj prevzelo.

* * *

Leto 1929 ni bilo prelomno le v političnem življenju, marveč tudi v poklicnem in osebnem življenju Igorja Rosine. Potem ko je bil poprej pet let odvetniški koncipient in sodni pripravnik, je takrat začel s samostojnim opravljanjem odvetniške prakse (v družabništvu z odvetnikom Vinkom Rapotcem).²⁰¹ V hiši svojega očeta na tedanji Aleksandrovi cesti (prej Tegetthoffovi in današnji Partizanski cesti) številka 16 v Mariboru je odprl pisarno. Do mariborske sodne palače in zaporov je bilo le streljaj, ravno tako do frančiškanske cerkve in najstrožjega centra mesta. V njegovih prostorih je bilo tudi politično tajništvo kmetskega gibanja.²⁰² To, da je bil Rosina advokat, seveda ni imelo neposredne

198 *Slovenec*, 4. 3. 1939, Prazni strahovi dr. Rosine.

199 *Večernik*, 11. 11. 1939, Igor Rosina, O ciljih današnje vojne.

200 *Večernik*, 21. 2. 1939, Igor Rosina, Uvodnik.

201 Rosina je pravo študiral v Pragi in v Ljubljani, kjer je leta 1924 promoviral za doktorja prava. Enoletno sodno prakso je vršil pri okrožnih sodiščih v Dubrovniku in v Mariboru, koncipient pa je bil pri mariborskem odvetniku dr. Vinku Rapotcu, svojem kasnejšem družabniku. Odvetniški izpit je položil pri Višjem deželnem sodišču v Ljubljani 10. 5. 1929. S samostojno prakso v Mariboru je začel 4. 12. 1929 in jo opravljal do 6. 4. 1941, ko je emigriral v Ljubljano. Tam je sprva ravno tako odprl pisarno, a je že 6. junija odšel v Metliko, kjer je nato opravljal poklic odvetnika, vse dokler ga ni 6. 2. 1942 italijanska policija zaprla. – A.O.Z., Osebna mapa Igorja Rosine, Prošnja za opravljanje odvetniškega poklica s sedežem v Mariboru z dne 3. 1. 1959 in Življenjepis Igorja Rosine z dne 25. 2. 1960. Gl. fotografijo dokumenta v poglavju Igor Rosina in vprašanje legalnosti in kontinuitete v času okupacije.

202 Novembra 1930 je voditelj kmetskega gibanja na Hrvaškem Karlo Kovačević v Zagrebu na Trgu bana Jelačića sklical veliko vsedrjavno manifestacijo »za našega kralja in Jugoslavijo«. Ministrstvo za promet je zaradi »ogromnega pomena zborovanja« udeležencem odobrilo prosto vožnjo z vlakom. Posebne vozne

ODVETNIK
DR. IGOR ROSINA
MARIBOR
 ALEKSANDROVA C. 16

Maribor, dne 19. julija 1946.

Odborniška zbornica v Ljubljani

Odborniška zbornica, v roke delegata
 dr. Janko Lavriča,

Dat. 20.-7.-1946

Ljubljana
Palaca Bate.

Štev. 512

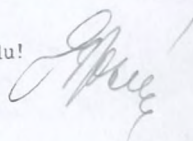
Vljudno prosim tov. naslov, da mi sporoči kot

zupniku mariborskih odvetnikov imena vseh mariborskih odvetnikov, ki so doslej prejeli pravico do izvrševanja advokature v Mariboru. Doslej sem namreč dobil seznam, ki pa ni popoln, ker so naknadno še nekateri drugi tovariši dobili legitimacije.

Za seznam me je naprosilo predsedstvo okrožnega sodišča.

Seznam odposlan.

Smrt fašizmu- svoboda narodu!

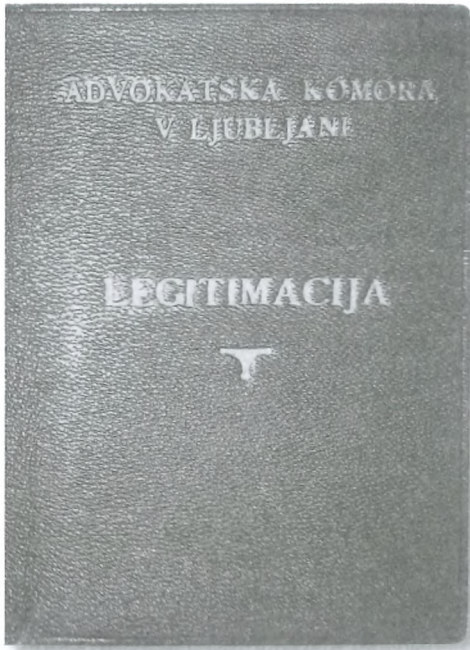
Primer dopisa dr. Rosine z domačim naslovom Aleksandrova cesta 16, Maribor, ki je bil hkrati naslov odvetniške pisarne. (AOZ, š. 70, mapa »Zaupniki«. Posnel: Boštjan Novak)

zveze z njegovim političnim angažmajem, četudi ne moremo mimo ugotovitve, da sta bila politika in politično razmišljanje odvetnikom blizu, in to vse od začetkov ustavne dobe v rajni Avstriji v šestdesetih letih 19. stoletja naprej.

Med poslanci so bili odvetniki med najbolj zastopanimi poklicnimi profili; v prvi sestavi dunajskega državnega zbora iz leta 1861 so odvetniki z notarji predstavljali tretjo najmočnejšo skupino. Na prvem mestu so bili veleposestniki (29 %), na drugem uradniki (nekaj nad 18 %), ki so le za malenkost prekašali juriste. Od izobražencev so jim sledili predstavniki trgovine in industrije, profesorji in zdravniki.²⁰³ Sicer že bežen vpogled v strukturo slovenskih političnih prvakov iz 19. stoletja pokaže, da je bilo med njimi (sploh če upoštevamo borce za pravice slovenskega jezika na Štajerskem) zelo veliko odvetnikov – v Celju Ivan Dečko, Vekoslav Kukovec in Josip Sernec, v Mariboru Fran Rosina, na Ptujju Fran Jurtela, v Ljutomeru filmar Karl Grossmann ... Na Kranjskem sta bila odvetnika prvaka dveh najmočnejših strank (liberalne in katoliške) – Ivan Šušteršič in Ivan Tavčar, na Goriškem Karel Lavrič ...

legitimacije so bile na voljo v upravi *Kmetskega lista* (na sedežu ukinjene stranke SKS) in - pri »g. dr. Igorju Rosini, Maribor, Aleksandrova cesta št. 16«. Očitno je njegova pisarna služila tudi operativnim potrebam političnega gibanja. - *Kmetski list*, 26. 11. 1930, Veliko kmetsko zborovanje v Zagrebu.

203 Cvirn, *Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918)*, str. 98.

Primer ovitka odvetniške legitimitacije, izdane aprila 1946, še s starim nazivom »Advokatska komora v Ljubljani«.
(AOZ, š. 69, mapa 1946. Posnela: Katja Škrubej)

Delež in veljava odvetnikov v politiki se tudi v prvi jugoslovanski državi ni sta bistveno spremenila. Med močnejše zastopane kategorije poslancev jugoslovanskega parlamenta lahko v celotnem dvajsetletnem obdobju trajanja države uvrstimo visoke državne funkcionarje in uradnike (teh je bilo daleč največ, včasih celo 40 %) in lekarnarje, zdravnike, veterinarje, profesorje, učitelje, ravnatelje, sodnike, odvetnike in notarje; torej izobražence, ki so tvorili četrtno parlamenta. Odvetniki in notarji so tu posebej izstopali, saj so v povprečju dosegali 15 odstotni delež.²⁰⁴ Njihova pomembnost je bila v tistem času zaznavna tudi drugod, v vseh zahodnih parlamentih, in obenem, kakor pravi Max Weber, ni bila »naključna«. Strankarska politika je namreč v prvi vrsti izvajanje interesov, učinkovita izpeljava neke stvari za zainteresirane pa je »obrt šolanega advokata«. On zna tudi »slabo« stvar tehnično »dobro« izpeljati, je govoril Weber v svojem znamenitem predavanju Umsko delo kot poklic.²⁰⁵

Nenazadnje je bil odvetnik in politik – štajerski deželnozborski poslanec – tudi oče Igorja Rosine, ravno tako je bil politik (državnozborski in deželnozborski poslanec) njegov ded; materin oče Franc Robič (drugače šolnik).

204 Gašparič, *Izza parlamenta*, str. 136–143.

205 Weber, *Politika kot poklic*, str. 36.

* * *

Igor Rosina ni bil le pronicljiv politični mislec, kovač programskih misli, marveč tudi talentiran pisec. Njegova politična besedila so slogovno izpiljena, jezikovno bogata; mnoga med njimi so prežeta s pravim pripovedniškim darom. Bralec občuti, da je avtor poznal stvarino, o kateri je pisal, do nje oblikoval (tudi oseben) odnos in jo prepričljivo ter z mehkobo predstavil. Članke je mogoče zlahka prebrati. Poleg političnih besedil je ustvaril tudi precej »nepolitičnih« prispevkov; podlistkov, ki so nemalokrat izšli v več nadaljevanjih.²⁰⁶ Tako je ob koncu še zadnjega mirnega evropskega poletja avgusta 1939 pripravil petdelni potopis Od Sušaka do Budve, v katerem je opisoval plovbo po Jadranu.²⁰⁷ Historično-geografski oris je spretno pomešal z doživetjem bivanja na ladji in tako spisal pravi hommage parniku in tisti dobi, poznani kot doba meščanstva. Potoval je v prvem razredu, na krovu znanega Dedinja, družil se je s tujci, vmes bral biografijo Tigra Clemenceauja. Postrežba je bila na visokem nivoju, hrana okusna, prti snežno beli, na vsaki mizi so bili sveži nageljni ... »To je še vedno meščanstvo,« je ugotavljal in ob tem spotoma predstavil svoj intimni pogled na marksistično razredno teorijo: »Toda ne velemestno meščanstvo z debelimi trebuhmi in rokami, polnimi briljantov; baza se je z dvigom standarda razširila in ta malomeščan, ki bi naj bil po Marksovi teoriji že zdavnaj sproletariziran, je vendar številnejši, aktivnejši in politično in gospodarsko pomembnejši kakor kdaj koli poprej. Reči moram – zakaj naj svetohlinsko zavijam oči –, zadovoljstvo čutim, da se prištevam temu, danes gotovo odločilnemu stanu.«²⁰⁸

Naslednje poletje, leta 1940, ko se je vojni požar nezadržno širil po Evropi, je bil kot vojaški obveznik vpoklican na urjenje in je o tem pripravil zanimiv feljton Na vežbi. V sedmih nadaljevanjih je opisal vojaško življenje, ki mu nikakor ni bilo v gorje.²⁰⁹ Še najbolj neprijetno mu je bilo, ker je diplomirani pravnik, vendar kljub sodil med navadne vojake. Ob vpisu v evidenco mu je srbski oficir dejal: »Šta doktore, pa ti si doktor, a kako, da nisi oficir, kako da nisi služil vojsku?« »Bogami,« je pomislil Rosina, »v tem trenutku sem sklenil, da mi bodeta oba moja sinova rezervna oficirja, pa če obletam vse naborne komisije Jugoslavije.«²¹⁰

Posebej rahločuten in patriotsko navdahnjen je njegov spis o podobi tedanjega Maribora.²¹¹ Iz njega najprej veje ostro protinemško razpoloženje, ki tudi

206 Feljtone je pisal zlasti za *Večernik*, a začel je že pri *Kmetem listu*. Leta 1930 je opisal kmeta in kmečko življenje v južni Srbiji, današnji Makedoniji. – *Kmeti list*, 26. 11. 1930 in 3. 12. 1930, Igor Rosina, K medsebojnemu spoznavanju.

207 *Večernik*, 23. 8. 1939; 24. 8. 1939; 25. 8. 1939; 26. 8. 1939; 28. 8. 1939, Igor Rosina, Od Sušaka do Budve.

208 *Večernik*, 26. 8. 1939, Igor Rosina, Od Sušaka do Budve.

209 *Večernik*, 3. 8. 1940; 7. 8. 1940; 10. 8. 1940; 14. 8. 1940; 17. 8. 1940; 21. 8. 1940; 24. 8. 1940, Igor Rosina, Na vežbi.

210 *Večernik*, 7. 8. 1940, Igor Rosina, Na vežbi.

211 *Večernik*, 5. 8. 1939, Igor Rosina, Naš Maribor.

pojasnjuje Rosinovo odločno zavzemanje za Jugoslavijo. Pisec pravi, da se še po dveh desetletjih ob prihodu čez dravski most v stari del mesta ni otresel neprijetnega občutka iz stare Avstrije: »... v nemško-zagrizeno mesto, v novo zasramovanje in izzivanje se pelješ ...« Z njegovo podobo v Jugoslaviji je bil veliko bolj zadovoljen, pri čemer ni pozabil pristaviti večne mariborske krilatice: »Slovenski Maribor je odločil v zgodovinskem trenutku usodo zase sam, iz svoje moči brez Ljubljane, z lastnim vojaštvom, lastnim uradništvom, lastnim političnim vodstvom in tudi lastnim denarjem.« Zadnje je bila v prvi vrsti zasluga njegovega očeta, a jo je vljudno zamolčal (to je morda storil tudi pravniško preudarno, saj patriotska finančna akcija njegovega očeta ni bila povsem zakonita). Hvalil je predvsem mariborsko toleranco, ki naj bi posebej prišla do izraza po prihodu številnih Primorcev, ostalih za rapalsko mejo, v Maribor. Mesto je bilo namreč »mladostno, svobodno, sproščeno, brez frakarije ... mesto, kjer se je sijajno kotalo in vse odpuščalo in kjer je vsako mnenje veljalo vnaprej za tehtno in upoštevano. Bila je v malem mlada Amerika.« Pisal je navdušeno, v Mariboru so bile zanj vse rešitve enostavne: »Ta velika asimilacijska sila Maribora, ki leži baš v njegovi tipični širokogrudnosti – niti klerikalcev ne morem sovražiti tako, kot bi jih po vsej tradiciji in pravici moral – je tudi vzrok, da smo tako kmalu rešili tzv. primorsko vprašanje. Pokazalo se je, da gre končno itak le za to, da se navadiš jesti solato z bučnim oljem in je vprašanja konec.«

Rosina je ta tekst objavil avgusta leta 1939, le malo pred začetkom vojne in niti pol leta po nacističnem anšlusu sosednje Avstrije. Vanj je kljub vsemu vnesel veliko vitalizma, najbrž načrtnega pretiravanja in šaljenja – kazal je v prihodnost, nanjo zrl z optimizmom ... Zdi se, da je pred črnimi oblaki, ki se jih je gotovo zavedal, skušal vsaj za trenutek razjasniti nebo.

Navdušen smučar Igor Rosina na Klopnem vrhu nad Lovrencom na Pohorju
(Družinski arhiv Andreja Rosine)

* * *

Skozi vsa trideseta leta je Igor Rosina sodil med agilne politike mlajše generacije slovenskih liberalcev. Katoliški časnik *Slovenec* ga ni zaman imenoval za »nekakega vodjo svobodomiselstva«. Ob zavzemanju za slovenskega kmeta in kmetstvo mladino je krčevito branil slovenski liberalizem nasproti klerikalizmu SLS. Bil je prepričan, da »strahovi«, ki so ga pri tem vodili – če parafraziramo časnik SLS *Slovenec* – niso bili prazni. V drugačnih političnih prilikah, kot so sledile po letu 1929 in zlasti po letu 1941, bi bržkone – v kolikor bi se sam zavzel za to – izgradil solidno politično kariero. A pomenljivo je dejstvo, da kljub svojemu silnemu angažiranju in razviti politični misli ni nikdar kandidiral na volitvah, ne pred letom 1929 ne kasneje.²¹² Ravno tako ni prevzel kake nove funkcije v vsedrжавni JNS, kamor so se zivali slovenski liberalci. Med funkcionarji in govorniki na strankarskih konferencah ga ni bilo najti.

V enem svojih zadnjih člankov, ki jih je napisal pred napadom na Jugoslavijo – bilo je avgusta 1940, ko se je vojna vse bolj nezadržno širila in ko se je po padcu Francije zdelo, da bo treba računati z dolgotrajno vladavino sil Osi v Evropi –, Rosina ni načenjal nobene velike ali važne teme, ampak je na videz branil sebe in svoj položaj. Javno je to najbrž napravil prvič, a tako, da članek vsekakor zasluži posebne pozornosti. Četudi je bil spodbujen s cenanim populizmom, je pisec vanj vtikal obilo hudomušnosti, advokatske akribije in logične misli ter obenem resne politične in socialne analize. Besedilo z naslovom »Da se sliši tudi druga plat zvona« je čudovit primer gentlemanskega plemičnega odgovora in na svojstven način odstira avtorjevo socialno-politično formo mentis.²¹³

Rosina je v članku odgovarjal svojemu prijatelju inž. Josipu Teržanu, ki je v obsežnem pregledu agrarnih problemov na Spodnjem Štajerskem zapisal tudi naslednje: »Viničarsko vprašanje še čaka na rešitev, ki pa mora biti radikalna. Zemlja, tudi vinogradi, naj postanejo last onih, ki jih obdelujejo, ne pa onih, ki rentabilnost vinogradov zmanjšujejo z brezskrbnim življenjem v luksuznih vilah, posejanih po naših goricah.«

»Sijajno,« je na to pikro odvrnil Rosina, »vsak pocankarjanski Slovenec mu bo dal prav.« Vinograde tistim, ki jih obdelujejo! A ker je Rosina pred letom tudi sam podedoval vinograd, se je – kot je zapisal – »zamislil in odšel po knjigo dohodkov in izdatkov svojega limbuškega posestva ter začel s seštevanjem in odštevanjem. Algebra je namreč na vseh kontinentih in vseh političnih sistemih ena in ista in vsled tega ne reagira na nobeno politično barvo. Lastnost, ki jo za ohlajenje vročekrvnosti sijajno priporoča.«

212 Balkovec, »Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša«, str. 176–204.

213 *Večernik*, 10. 8. 1940, Igor Rosina, Da se sliši tudi druga plat zvona.

Računal je dve uri, nakar ga je »vsako grizenje socialne vesti temeljito minilo«, kajti račun je bil naslednji: posestvo je merilo 18 oralov (približno 10,3 ha), od tega je bilo »žalibog« 6 in pol vinograda (približno 3,7 ha). Od njega sta živeli dve viničarski rodbini s skupaj devetimi močmi. Poleg tega je bilo treba plačati še oskrbnika, saj se lastnik Rosina še ni zadosti spoznal na vinogradništvo. Pridelka je bilo nazadnje za 24 polovnjakov (6.720 l), nekaj je bilo še sadja. Po obračunu je Rosina pridelal letno izgubo v višini 6.420,90 din, s tem da še ni všteli investicije v novo zasaditev. Šaljivo je zapisal, da si je z objavo teh računov pokvaril »vse šanse« za prodajo vinograda, a »to je pač tako: eden si kupi avtomobil in hodi na lov, drugi naloži denar v banko in dviga obresti, jaz pa se vozim s kolesom in privoščim rodbini tri mesece podeželskega življenja.« »Toda zemlja je zemlja,« je zatrdil Rosina »in least not last, živelo bo od te zemlje šestnajst ljudi, čeprav težko, toda do sitega, ki bi morali sicer na sezonsko delo ali kamor koli drugam za kruhom.« Ing. Teržana in druge kratkovidne borce za socialno pravičnost je podučil, da parola »Zemljo obdelovalcem« ne more biti dovolj, kajti »kmetijski fant brez kapitala, samo z mlado ženo in hrabrim srcem« ne bi zmožel bremena vinograda.

Algebra pač ne reagira na politične barve ... Če algebro nadomestimo z zdravim, logičnim in svobodomiselnim razumom, potem lahko rečemo, da je Igor Rosina pri tej maksimi pravzaprav vztrajal ves čas burnih tridesetih let 20. stoletja.